

Nr 32

Utlåtande i anledning av motioner angående bestämmelserna om återbetalning av studiemedel.

Andra lagutskottet har behandlat två till lagutskott hänvisade motioner, I: 238 av herr *Lidgard* samt II: 284 av herr *Nordstrand* och fru *Mogård*.

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, »att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om kompletterande direktiv till 1968 års studiemedelsutredning med anhållan om en översyn av reglerna för återbetalning av studiemedel».

Motionärerna gör gällande att vissa orimligheter vidlåder återbetalningsreglerna inom studiemedelsystemet. Det är två problem motionärerna tar upp och som de vill skall utredas av studiemedelsutredningen. Motionärerna anför beträffande de båda frågorna:

Sålunda skall för beräkningen av avgiftsunderlaget för återbetalningen ligga dels den egna inkomsten, dels hälften av makens inkomst. Detta innebär i ett fall där t. ex. den ena makens årsinkomst är 30 000 kr. och den andras 20 000 kr. och bägge är återbetalningsskyldiga för studiemedel, att avgiftsunderlaget för den ena blir 45 000 kr. och för den andra 30 000 kr., d. v. s. tillsammans 75 000 kr. Detta trots att deras sammanlagda inkomst belöper sig till 50 000 kr.

Från olika håll framförs allt oftare kravet på varvad utbildning, d. v. s. studierna bör kunna avbrytas för några års förvärvsverksamhet för att sedan återupptas. Vid detta senare studietillfälle kan den studerande givetvis åter komma i åtnjutande av studiemedel enligt studiemedelsförordningen.

Den nya studieskulden får emellertid ingen inverkan på den en gång fastställda återbetalningstiden, vilket kan innebära att den nya återbetalningsdelen måste erläggas inom en orimligt kort tidrymd.

Återbetalning av studiemedel

Allmänna regler

Huvudprincipen för återbetalning av studiemedel är att man skall erlägga lika många basbelopp som man har erhållit; detta innebär att man återbetalar studiemedlen i fast penningvärde. I gengäld är studiemedlen räntefria. För att markera skillnaden i förhållande till konventionella lån kallas återbetalningarna för avgifter i stället för amorteringar etc.

Den totala återbetalningsskyldigheten för en person utgör summan av de studiemedel (omräknade till basbelopp) som han erhållit under olika terminer. Denna summa divideras med det antal år varunder han har att

erlägga studiemedelsavgift, varvid man erhåller den s. k. avgiftskvoten. Avgiftskvoten är alltid minst 0,100.

Återbetalningen av studiemedlen skall påbörjas det tredje året efter det då man senast erhöll studiemedel och pågå till och med det år då man fyller femtio år. Detta är den normala metoden att beräkna antalet avgiftsår. Skulle resultatet av den metoden bli ett lägre antal avgiftsår än femton, så justerar man i alla fall upp antalet till femton. Därefter beräknar man avgiftskvoten på det sätt som angivits ovan. Skulle det emellertid visa sig att avgiftskvoten då blir lägre än talet 0,100, så minskar man antalet avgiftsår tills kvoten utgör minst talet 0,100.

Studiemedelsavgiften för ett visst år erhåller man i första hand genom att multiplicera avgiftskvoten med det vid ingången av året gällande basbeloppet. Basbeloppet för 1970 är 6 000 kr.

Avgiftsbefrielse

I vissa fall kan den återbetalningsskyldige helt eller delvis befrias från avgiftsskyldighet. Reglerna härom är knutna till begreppen *avgiftsunderlag* och *avgiftsgräns*.

Avgiftsunderlaget utgör summan av dels den återbetalningsskyldiges till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst under avgiftsåret, dock minst ett basbelopp, dels förmögenhet överstigande sex basbelopp. Är den återbetalningsskyldige gift, skall avgiftsunderlaget förhöjas med hälften av dels makens beskattningsbara inkomst, dels makens förmögenhet överstigande sex basbelopp. Har den avgiftspliktiga vårdnaden om ett eller flera barn under 10 år, skall avdrag göras med ett halvt basbelopp. Detta belopp föreslås i prop. 1970: 77 uppräknat till ett basbelopp fr. o. m. den 1 januari 1971.

Om avgiftsunderlaget ej når upp till avgiftsgränsen, som är lika med två basbelopp, föreligger rätt till hel befrielse från avgift för året. Avgiftsgränsen föreslås i prop. 1970: 77 bli höjd till 2,5 basbelopp från och med nästa år.

Om avgiftsunderlaget överstiger avgiftsgränsen, föreligger avgiftsskyldighet. Vissa tröskelregler gäller dock. Den avgiftsskyldige är inte skyldig att erlägga större avgift än som motsvaras av en tiondel av avgiftsunderlaget eller en fjärdedel av den del av avgiftsunderlaget som överstiger avgiftsgränsen. Verkningarna av dessa regler illustreras av följande uppställning.

Avgiftsunderlag 1970 kr	Beräkningssätt	Avgiftsskyldighet 1970 högst kr
—12 000		0
12 100	(12 100—12 000) : 4	25
12 200	(12 200—12 000) : 4	50
o. s. v. till		
19 900	(19 900—12 000) : 4	1 975
20 000	20 000 : 10	2 000
20 100	20 100 : 10	2 010
o. s. v.		

Avgiftsbefrielse — hel eller partiell — förutsätter att den återbetalnings-skyldige gör särskild ansökan hos centrala studiehjälpnämnden. Nämnden har möjlighet att besluta om avgiftsbefrielse i andra fall än de som omfattas av reglerna under förutsättning att synnerliga skäl föreligger.

Befrielse från avgift under ett år innebär inte att betalningsskyldigheten för detta belopp bortfaller utan endast att betalningsskyldigheten skjuts på framtiden. Avgiftsskyldighet föreligger dock inte för år efter det vederbörande fyllt 65 år.

Ytterligare studiemedel sedan avgiftskvot fastställts

Avgiftskvoten fastställs under det tredje året efter det studiemedel senast erhöles. Om en person, för vilken avgiftskvot fastställts (han har alltså inte erhållit studiemedel under två år), ånyo erhåller återbetalningspliktiga studiemedel, så skall avgiftskvoten förhöjas från och med det följande året. Förhöjningen går så till, att man tar de vid förhöjningstillfället kvarstående återbetalningsmedlen uttryckt i antal basbelopp och till dessa lägger de ytterligare beviljade återbetalningsmedlen också uttryckt i antal basbelopp. Denna summa skall enligt ordalydelsen i 23 § studiemedelsförordningen delas »med det antal år som då (vid förhöjningstillfället) återstår till utgången av det år, för vilket han sista gången skall erlagga avgift för förut uppburna studiemedel». Denna regel tillämpas inte så att den ursprungligen fastställda avgiftstiden skulle vara orubblig. I stället divideras det nya antalet basbelopp med det antal år som vid förhöjningstillfället återstår tills vederbörande fyller femtio år, eller, om antalet år ej uppgår till femton, nämnda summa delad med femton. Summan i basbelopp av återbetalningsmedlen får dock ej delas med högre tal än som motsvarar antalet år till och med det, då vederbörande fyller sextiofem år.

Om avgiftskvot som då uppstår blir lägre än tidigare fastställd, skall dock den tidigare avgiftskvoten fortfarande gälla.

I de fall ytterligare studiemedel erhållits sedan avgiftskvot fastställts, utgår inte automatiskt befrielse från avgiftsskyldigheten under de två närmaste åren.

Lagstiftningens bakgrund

Studiesociala utredningen lade fram det förslag som utgjorde grundvalen för studiemedelsförordningen (SOU 1963: 74). Utredningen föreslog de regler som sedermera antogs beträffande återbetalning. I fråga om hänsyn till makes inkomst vid avgiftsunderlagets bestämmande godtogs utredningens förslag av både Kungl. Maj:t och riksdagen utan närmare diskussion (prop. 1964: 138, SäU 1964: 1). Utredningsförslaget redovisas på följande sätt i propositionen.

Justering av avgiftsunderlaget i förhållande till den beskattningsbara inkomsten bör enligt utredningens mening göras med hänsyn till makes ekonomiska förhållanden. Den omständigheten att den återbetalningsskyldige är gift anser utredningen dock inte i och för sig böra föranleda någon sådan justering. Däremot kan man enligt utredningen vid bedömningen av återbetalningsförmågan inte underlåta att ta hänsyn till makes ekonomiska förhållanden.

Utredningen uttalar, att detta blir av särskild betydelse för de *gifta kvinnliga återbetalningsskyldiga*, som antingen helt saknar förvärvsarbete eller har deltidsarbete. Om hänsyn inte tas till mannens ekonomi vid bestämmandet av avgiftsunderlaget, kommer sannolikt den övervägande delen av dessa kvinnor att helt eller delvis undgå återbetalningsskyldigheten. Utredningen anser emellertid uppenbart att den beskattningsbara inkomsten här inte återspeglar den verkliga betalningsförmågan. Det måste enligt utredningens uppfattning fastmer förutsättas, att flertalet kvinnor med högre utbildning har relativt god betalningsförmåga, vilket framgår bl. a. av det förhållandet att de gifta, icke yrkesverksamma kvinnliga akademikerna enligt hittillsvarande erfarenhet på ett tillfredsställande sätt förräntat och amorterat sina studielån. Utredningen anser därför inte motiverat, att de befrias från avgiftsbetalning enbart därför att de saknar beskattningsbar inkomst eller har låg sådan inkomst.

Utredningen föreslår, att anpassningen av avgiftsunderlaget till betalningsförmågan för gift återbetalningsskyldig först och främst åstadkommes genom att till det avgiftsunderlag som följer av vederbörandes egen beskattningsbara inkomst lägges 50 procent av makens beskattningsbara inkomst. Emellertid kommer även med denna regel åtskilliga återbetalningsskyldiga, som får anses ha förhållandevis god betalningsförmåga, att undgå avgiftsbetalning. Enligt vad utredningen funnit bör därför nämnda regel kompletteras med en regel av det innehållet, att den beskattningsbara inkomsten vid beräkningen av avgiftsunderlaget alltid skall anses uppgå till minst ett basbelopp. Denna regel kommer i huvudsak att verka så, att den fingerade beskattningsbara inkomsten kan komma att utlösa avgiftsbetalning för gifta återbetalningsskyldiga, genom att den i förening med 50 procent av makens beskattningsbara inkomst kan ge ett avgiftsunderlag, som överstiger avgiftsgränsen.

Utredningen framhåller, att det inte bara är den återbetalningsskyldiges inkomster utan även hans förmögenhet, som är av betydelse för hans betalningsförmåga. Likaså får även makes förmögenhet anses kunna inverka på betalningsförmågan. Det är därför enligt utredningens mening befogat att ta hänsyn till såväl egen som makes förmögenhet vid bestämmande av avgiftsunderlaget.

Utskottet

I förevarande motioner behandlas två spörsmål som rör återbetalning av studiemedel.

Den som skall återbetala studiemedel och har relativt begränsade inkomster kan efter ansökan helt eller delvis befrias från avgiftsskyldighet för visst år. Avgörande vid prövningen är det s. k. avgiftsunderlaget. Detta utgörs av den avgiftsskyldiges till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst jämte

sådan förmögenhet som överstiger sex basbelopp. Som minimiregel gäller att inkomsten alltid skall anses utgöra minst ett basbelopp. För återbetalningsskyldig som är gift medräknas i avgiftsunderlaget hälften av makens till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst och hälften av makens förmögenhet överstigande sex basbelopp. Viss hänsyn tas till förekomsten av barn under 10 år.

Om avgiftsunderlaget ej uppgår till 2 basbelopp eller vid bifall till prop. 1970: 77 fr. o. m. nästa år 2,5 basbelopp, föreligger rätt till avgiftsbefrielse för ifrågavarande år. I övrigt gäller vissa nedsättningsregler som bl. a. innebär att avgiftsskyldighet ej föreligger för mer än högst tio procent av avgiftsunderlaget.

I motionerna angräps regeln att hänsyn skall tas till makes ekonomi vid bestämmande av avgiftsunderlaget. Motionärerna anser att konsekvenserna blir orimliga i de fall då båda makarna har återbetalningsskyldighet för studiemedel.

Den av motionärerna kritiserade regeln har tillkommit främst med tanke på gifta kvinnor, som lyft studiemedel, men efter sin utbildning inte förvärvsarbetar. Den beskattningsbara inkomsten avspeglar i sådana fall ofta inte den verkliga betalningsförmågan. Om hänsyn inte tas till makens ekonomi, skulle vederbörande helt eller delvis undgå återbetalningsskyldighet. Enligt utskottets mening kan det med hänsyn till den förestående skattereformen vara motiverat att göra en översyn av den aktuella bestämmelsen. Utskottet har inhämtat att 1968 års studiemedelsutredning under sitt utredningsarbete kommer att behandla spörsmålet. Med hänsyn härtill synes det inte erforderligt med något initiativ från riksdagens sida.

Den andra av motionärerna upptagna frågan avser återbetalningstidens längd i sådana fall, där den som en gång lyft studiemedel och börjat återbetala dessa, återupptagit studierna och därvid fått nya studiemedel. Motionärerna utgår ifrån att den för de först lyftade studiemedlen fastställda återbetalningstiden inte kan förlängas utan att de nya studiemedlen skall erläggas inom samma tidrymd. Motionärerna vill att reglerna skall ses över.

Enligt vad utskottet inhämtat tillämpas inte bestämmelserna på detta sätt. Vid fastställande av återbetalningstiden efter slutligt avslutade studier utgår man för samtliga återstående studiemedel i princip från det antal år som då återstår tills vederbörande fyllt femtio år. I huvudsak verkar reglerna på samma sätt som för den som lyft sina studiemedel i ett sammanhang. Någon åtgärd i anledning av motionerna i denna del kan alltså inte anses påkallad.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet,

att motionerna I: 238 och II: 284 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 14 april 1970

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Strand (s), Lars Larsson (s), Dahlberg (s), Hübinette (m), Wanhainen (s)*, Österdahl (fp), Andreasson (cp) och Axelson (fp);

från a n d r a kammaren: herr Lundberg (s), fröken Sandell (s), herrar Gustavsson i Alvesta (cp), Svensson i Kungälv (s), Göransson (s)*, Åkerlind (m), fru Håvik (s) och herr Romanus (fp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.